

СОЛИҚ ИМТИЁЗЛАРИНИНГ КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТЛАРИНИНГ ЎСИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИДАГИ ТАЪСИРИ

Исаев А.И.

*Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги
«Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг
илмий асослари ва муаммолари»
илмий-тадқиқот маркази*

Солиқ имтиёзлари Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий тараққиётни таъминлашда муҳим ўрин тутди. Бизнесни шакллантиришни рағбатлантириш, инвестицияларни жалб қилиш, минтақавий ривожланишни рағбатлантириш орқали солиқ имтиёзлари тадбиркорлик субъектларининг ривожланиши учун қулай муҳит яратади. Ҳукуматнинг солиқ имтиёзларидан стратегик фойдаланиши аҳоли бандлигини таъминлаш, иқтисодиётни диверсификация қилиш ва барқарор узоқ муддатли ўсишни таъминлашга ёрдам беради.

Тадбиркорлик субъектларига солиқ имтиёзларини қўллаш Ўзбекистонда минтақавий ривожланиш ва янги иш ўринлари яратишда ҳал қилувчи роль ўйнаши мумкин. Солиқ имтиёзлари мутаносиб минтақавий ривожланишга ёрдам бериш учун муайян ҳудудлар ёки тармоқларга йўналтирилиши мумкин. Иқтисодий ноқулай ҳудудларда фаолият юритаётган тадбиркорлик субъектларига имтиёзли солиқ режимини таклиф қилиш орқали ҳукумат ушбу ҳудудларда инвестициялар ва янги иш ўринлари яратишни рағбатлантириши мумкин. Бу минтақавий тенгсизликларни камайтиришга, иқтисодиётни диверсификация қилишга ва миграция босимини юмшатишга ёрдам беради. Ходимларни ёллаш ва ўқитиш учун солиқ имтиёзлари ёки имтиёзлар таклиф қилиш орқали корхоналар ўз ишчи кучини кенгайтиришга рағбатлантирилади. Бандлик даражасининг ошиши қашшоқликни камайтиришга, турмуш даражасини яхшилашга ва мамлакатда ижтимоий барқарорликни мустаҳкамлашга ёрдам беради.

Ҳудудларни ривожлантиришга қаратилган солиқ имтиёзлари корхоналарни кам ривожланган ҳудудларда фаолият юритиш, бандлик имкониятларини яратиш ва маҳаллий иқтисодиётни юксалтиришга ундайди. Бундан ташқари, ушбу имтиёзлар маҳаллий ишчиларни ёллаш, ишчи кучи иштирокини рағбатлантириш ва ишсизлик даражасини пасайтириш учун солиқ имтиёзларини ўз ичига олиши мумкин. Натижада иқтисодий имкониятларнинг янада адолатли тақсимланиши ва ижтимоий ҳамжиҳатликнинг яхшиланиши.

Яхши ишлаб чиқилган солиқ имтиёзлари корхоналарни солиқ қоидаларига риоя қилишга ундаши мумкин. Тадбиркорлик субъектлари солиқ тизимини адолатли ва қўллаб-қувватловчи деб ҳисобласа, улар солиқ мажбуриятларини ихтиёрий равишда бажаришлари мумкин. Бу давлат

хизматлари, инфратузилма ва ижтимоий дастурларга сармоя киритилиши ва аҳолининг умумий қатламига фойда келтириши мумкин бўлган давлат солиқ тушумларининг ошишига олиб келиши мумкин.

Солиқ қонунчилигига асосан солиқ имтиёзларидан бўшаган маблағларни бошқа мақсадда фойдаланилган тақдирда, белгиланган мақсадда фойдаланилган сумма ўрнатилган тартибда пеня ҳисобланган ҳолда бюджетга тўлиқ ундириб олинади.

Солиқ имтиёзларининг самаралига баҳо беришда бюджет самарадорлиги, иқтисодий самарадорлик ва ижтимоий самарадорлик кўрсаткичларини аниқлаш асосида умумий самарадорликка баҳо бериш лозим. Солиқ имтиёзларининг самарадорлик кўрсаткичларига баҳо беришда солиқ маъмуриятчилиги самарадорлиги, киритилган инвестициялар самарадорлиги ва солиқ имтиёзлари самарадорлиги кўрсаткичларининг умумий коэффицентлар бўйича баҳо бериш мақсадга мувофиқ.

Солиқ имтиёзлари самарадорлигини мониторинг ва назорат қилиш асосида солиқ имтиёзларининг самарадорлик коэффицентини баҳолаш мақсадга мувофиқ. Ушбу кўрсаткични аниқлашда қуйидагилар ҳисобланиши лозим: бюджет самарадорлик коэффицентини, солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлик коэффицентини, солиқ имтиёзларининг ижтимоий самарадорлик коэффицентини.

Кичик бизнесга нисбатан солиқ имтиёзларининг самарадорлигини баҳолашда уларнинг ўзига хос эҳтиёжлари ва таъсирини ҳисобга олиш янада муҳимроқ бўлади. Солиқ имтиёзлари кичик бизнес субъектларининг ўсиши ва ривожланишини қўллаб-қувватлаш, уларга молиявий қулайликлар яратиш, қулай ишбилармонлик муҳитини яратишда муҳим ўрин тутди. Қуйида кичик бизнесга нисбатан солиқ имтиёзларининг самарадорлиги кўрсаткичлари келтирилган:

❖ **Кичик бизнес учун бюджет самарадорлиги коэффицентини:** Бу кўрсаткич кичик бизнесга ажратилган солиқ имтиёзлари умумий бюджетга қанчалик самарали ҳисса қўшишини баҳолайди. У ушбу рағбатларнинг ҳукумат томонидан ажратилган даромадларга таъсирини ўлчайди. Бюджетнинг юқори самарадорлик коэффицентини кичик бизнес субъектларига берилган солиқ имтиёзлари етарли даражада иқтисодий фаоллик ва солиқ тушумларини келтириб чиқариши, қопланмаган даромадларни қоплашини кўрсатади.

❖ **Кичик бизнес учун солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлик коэффицентини:** Кичик бизнес иқтисодий ўсиш, янги иш ўринлари яратиш ва инновацияларнинг асосий омиллари ҳисобланади. Кичик бизнес субъектларини солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш уларнинг ушбу омилларга таъсирини таҳлил қилишни ўз ичига олади. Бу коэффицент солиқ имтиёзлари инвестициялар, ишлаб чиқариш, бандлик ва кичик бизнеснинг умумий иқтисодий маҳсулотини кўпайтиришга олиб келадими ёки йўқлигини

баҳолайди. Юқори иқтисодий самарадорлик коэффиценти солиқ имтиёзлари кичик бизнес секторида иқтисодий ўсишни самарали рағбатлантираётганидан далолат беради.

❖ **Кичик бизнес учун солиқ имтиёзларининг ижтимоий самарадорлик коэффиценти:** Кичик бизнес кўпинча ишсизлик ва даромадлар тенгсизлигини камайтириш каби ижтимоий муаммоларни ҳал қилишда муҳим роль ўйнайди. Ижтимоий самарадорлик коэффиценти кичик бизнес учун солиқ имтиёзлари ижтимоий фаровонликка қанчалик ҳисса қўшишини баҳолайди. У иш ўринлари яратиш, қашшоқликни қисқартириш ва турмуш шароитини яхшилаш каби бу имтиёзларнинг ижтимоий натижаларни ошириш даражасини ўлчайди. Ижтимоий самарадорлик коэффицентининг юқорилиги кичик бизнес учун солиқ имтиёзлари ижтимоий мақсадларни самарали ҳал этишини ва жамоаларга ижобий таъсир кўрсатишини кўрсатади.

Ушбу самарадорлик кўрсаткичларидан фойдаланган ҳолда кичик бизнес учун солиқ имтиёзлари самарадорлигини мониторинг қилиш ва назорат қилиш орқали рағбатлантириш кичик бизнес ўсишини самарали қўллаб-қувватлаётгани, иқтисодий ривожланишни рағбатлантиряптими ва кутилган ижтимоий натижаларга ҳисса қўшаётгани ёки йўқлигини баҳолаш имконини беради. Ушбу баҳолаш кичик бизнес эҳтиёжларига яхшироқ хизмат кўрсатиш ва уларнинг муваффақиятини рағбатлантириш учун солиқ сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш бўйича қарор қабул қилишда маълумот бериши мумкин.

Солиқ имтиёзларини таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, бу имтиёзларнинг тақсимланиши турли солиқ турлари бўйича фарқланади. ҚҚС имтиёзлари доимий равишда сезиларли бўлиб келган, юридик шахслар учун фойда солиғи бўйича имтиёзлар эса йиллар давомида сезиларли даражада ўсган. Бу солиқ имтиёзлари самарадорлигини бюджет самарадорлиги, иқтисодий самарадорлик, ижтимоий самарадорлик каби кўрсаткичлар асосида баҳолаш муҳимлигини кўрсатади.

Солиқ имтиёзларининг самарадорлигини баҳолаш мониторинг ва назорат чораларини, жумладан, бюджет самарадорлиги коэффиценти, солиқ имтиёзларининг иқтисодий самарадорлик коэффиценти, солиқ имтиёзларининг ижтимоий самарадорлик коэффиценти каби самарадорлик коэффицентларини баҳолашни талаб қилади. Ушбу кўрсаткичларни мунтазам равишда таҳлил қилиб, мутахассислар солиқ имтиёзларининг таъсирини ўлчашлари, асосли қарорлар қабул қилишлари ва ушбу рағбатларнинг исталган натижаларга самарали ҳисса қўшишини таъминлашлари мумкин.

Кичик бизнесга нисбатан солиқ имтиёзларининг родини кўриб чиқишда ушбу имтиёзларни кичик корхоналар дуч келадиган муайян эҳтиёж ва муаммоларни ҳал қилиш учун мослаштириш муҳим аҳамиятга эга. Кичик бизнес контекстида самарадорлик кўрсаткичларини баҳолаш орқали солиқ имтиёзлари уларнинг ўсишини самарали қўллаб-қувватлаши,

тадбиркорликни рағбатлантириши, ҳам иқтисодий, ҳам ижтимоий фаровонликка ҳисса қўшишини таъминлаши мумкин.

Шуни айтиш керакки, солиқ имтиёзлари бизнесни ривожлантириш, инвестицияларни рағбатлантириш ва иқтисодий ўсишни рағбатлантиришда муҳим роль ўйнайди. Қулай ишбилармонлик муҳитини яратиш ва барқарор ривожланишни таъминлашда уларнинг доимий самарадорлигини таъминлаш учун солиқ сиёсатини мунтазам равишда баҳолаш, мониторинг қилиш ва тузатишлар муҳим аҳамиятга эга.

IMPACT OF WORLD BANK PROJECTS ON HUMAN CAPITAL AND IMPLEMENTATION MECHANISMS

Mr Rizakulov Nurali

Independent researcher of the 2 stage of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Uzbekistan

The World Bank, established in 1944, has long been recognized as a beacon of international cooperation and development. With its primary mission to reduce poverty and support development, the institution has financed countless projects, many of which are geared towards the enhancement of human capital. Human capital, encompassing the skills, knowledge, experience, and health of a population, is often regarded as the bedrock of a nation's socio-economic progress. It's an investment in people, ensuring that they have the necessary tools to contribute productively to their communities and economies.

Over the decades, the World Bank's focus on human capital has become even more pronounced, reflecting the global shift towards knowledge-based economies. In these economies, innovation, education, and skills development are paramount, and the quality of a nation's human capital can significantly influence its competitive position in the global arena. Recognizing this, the World Bank has channeled significant resources and expertise into projects that bolster education, health, and skill development across diverse regions.

From building schools in remote African villages to supporting advanced training programs in bustling Asian cities, the World Bank's endeavors in human capital development are vast and varied. These projects not only aim to uplift individuals but also seek to create ripple effects, benefiting entire communities and nations. As we delve deeper into the impact and implementation mechanisms of these projects, it's essential to understand the World Bank's overarching vision: a world where every individual, regardless of their background, has the opportunity to learn, grow, and thrive. This vision, rooted in the belief that human capital is the key to sustainable development, sets the stage for our exploration.

The World Bank's emphasis on human capital development has been a subject of extensive research and analysis. Scholars have delved into various